

לספרות, אגנות ועיון

"מה זאת כל הסיפורים?"

מאת אברהם הגורני

דוד שחר, "נינג'ה", "העיתון העברי" הוצאת "עמ"ק עיבד"; 1983; 217 עמ'.

אף שהספר הנוכחי אינו אלא פרק בכתביו של הסופר הירושלמי דוד שחר, ובו הפניות מפורשות אל ספריו הקודמים כגון: "יום הרוגה" או "המסע לאור-כשדים" — אפשר, במאמץ מסוים, לקרוא בו גם כסיפור בפני עצמו. סיפור? אולי. בלתי הנושאת את השם, "נינג'ה" נפתחים הדברים, ובמרו תה של אותה נערה הם מסתיימים, אולם בין פתיחה לסיום כמו שדים בחוץ וזוהי למעשה הפתיחה. מתפרצים ועולים אין ספור סיפורים.

"חי נפשי" — אמר המשורר יונתן רטוש באחד משיריו היפים — "למה זה יאמרו האומרים / מה זאת כל הסיפורים". נא, לא יגזין רטוש איננו יודע לכאן. נינג'ה היא בתו של משורר המכונה בספר זה "אשבעל עשתרות". את הכנוי הזה בחר לעצמו תחת השם ברל רבן. זה האחרון איננו, כנעני" די הצור, אך אם לבתו הבכירה קרא בשם "נינג'ה", על שם אהובתו של אל הירח השומר-אכדי, הרי לבנו קרא "חמוז" ולאחיו הצעיר, אכול". אין הוא המשורר היחידי הקובע שמות סמליים לבניו, אולם שלא כאחרים. ידועים יותר, נודע שמו של המשורר אהרן מאיר. זאת, על אף העיבוד, שפירסם הוצאת שירי התמוז לאשרה כפי שמספרו בנו, תמוז עשר תרות, מכל מקום, הסך, ברבות הימים, לתומם אס"טור, וכך, כבודך אגב, לומדים אנו מה שהמנוח, פרופסור קורצווייל צפה, על סופם של ה"עברים הצעירים", או ה"כנענים" כפי שכינה אותם שלונס"ק: ויקה לארץ תוך דילוג על העבר היהודי והחברות עם עבר מיחי קדום — סופה שאין עמה עתיד לאומי. בעיני מוכרת המערכת של כתבי-עת אמנותי בפאריס, עמה משוחח האני המספר על לאומיותו של בני-כנענים זה, הוא: "בכלל איננו אמריקני. הוא אנגלי... ממוצא איטלקי, כמדומה לי... ואולי לא איטלקי אלא שווייצרי..." (עמ' 110). למרבה האירוניה פוסל חסר לאומיות זה מחזה בשם "חונן האדם" על שום שהוא, כמנסה לעשות תרומה של כל הדברים הטובים שאפשר למצוא בכל האמנות והדתות לתצרוכת הפרטית של כל אדם בעולם" (113). אך, חלילה, לא על שום הרעיון הוא נפסל אלא על שום הערך הספרותי הפגום.

כשדים מתיבת סנדורה משתרבים הסיפורים הנמרים לנו מפי המספר, המציג את עצמו כמורה בבית ספר מקצועי בירושלים. מורה לעברית ולתנ"ך. וכה ונתכבד בשליחות. מירושלים לפאריס. אולם לא דבר היותו מורה ולא שליחותו הרשמית הם עניין לסיר פורים שלפנינו. אפשר לומר, שגם הסיפורים עצמם אינם אלא הכנה לקראת סיפור מותה של נינג'ה בל האהובה. אותה איילת-פרת. ציפור כחולה. יחידת-חייו של המשורר. משום כך הפתיחה והסיום הפיוטיים. פיוטיים לא בלי צרימות-מה, המבשרות שהמציאות והחלומות הן ישויות שונות זו מזו: נינג'ה נולדה לי כלילה לאור לשינות המדורה לפני שידעתי שהיא נינג'ה ואחרי שנכנסה שושי לחרו של אשבעל עשתרות בבלי הצלצל ובבלי לדפוק על הדלת. (עמ' 7).

עו שלא עיכל הקורא את פשר ההתגלות. המחיצה רת מיד בפתיחה, כבר קופצת ומשתרבת מול השם המזור, הרחוק, "נינג'ה", זאת המכונה, "שושי", כחור לין שמשבית את הקודש. ועוד ששני סמלים צליליים צולצלו וחיבות גימ'ל ולמ"ד וכבר החלוקה האכזרית בין "לפני" ו"אחרי". ואנכרונים: של "לצלצל ולדפוק על הדלת אצל שם הרוח-הנחת" סמל אשבעל-עשי-תרות. בהמשך יתברר לו לקורא, ששושי רבן אשתו חיקו הנוכחית של המשורר הכנעני היא. ועוד יתברר לו כי שונאת הגברים המושבעת. הספרנית הפלומת והקשוחה דבורה קלמנסון, ממש יוצאת מכליה למראה שושי זו. האחת והיחידה שעלתה בעקשנותה על זו של שוכן המרחף, המשורר הכנעני. לאחר הסתייה, הבלתי-נמנעת, כלפי שושי ומעשיה קולה היאור ההתגלות של הנערה, ששערה שחור, רקתה צחורה, שניה בזהקת בלובגן ועיניה עיני איי-לה. הנערה, שקולה מתגנן באוני המספר וחור ומתגנן כל אימת שזכרה מבויק ועולה לפניו. למן אותו ערב, בו לאור מדורה לג בעומר, ראה אותה לראשונה. את "יעלת המדורה" כפי שהוא עתיד לקרוא לה. היא, "לינה" כפי הספרנית הנזכרת לעיל. הנערה הנושאת בקרבה את המחלה, שתורידנה בור הקבר. זו שעשתה בקיבוץ ושבה עתה העירה לטפל באמה החולה. זו האחרונה היא לאה הימלדן, שסרבה לשאת את שם משפחתו של בעלה, "רבן" ולא כל שכן את שמו הספרותי, "עשתרות". אשה גדולה במידינותיה ובשעתי יסה. עלולה להביך את חברות בגילוי לבה. וגם מביכה. מוזרותה כמו גם משוגותיו של המשורר רר אין בהן כדי לפגום בדמותה הנאצלת של בתם נינג'ה בעיני המספר. כי כל החושים מוליכים אל נינג'ה ולממנה — על כך, כמדומה, אין צורך להכביר מלים. השאלה היחידה היא מה טיבם של חושים — סיפוריים אלה.

כבר למקרא סיפוריו הראשונים הבחינו מבקרים חשובים, כי דוד שחר איננו הולך בנתיב השגור של הסיפור הישראלי. גיבורו איננו חי בקיבוץ, למשל. הוא מחייה תקופות בירושלים. ההגוי נמסר כמעט על דרך הרפורטזיה. בהומור ובשנינה. הקישורים והמעברים וזרמים-קולחים באין-מפריע. לעתים, מתוך מה שנראה כבדיחות-הדעת. המספר כעורב בין גיבוריו אך גם ניצב מעליהם. כליידע. שופט. אם כותן חנינה ואם מתוך תומרה-דיו. הוא מסביר ל"קוראים, אגב תיאור האירועים, מה שינוי חל בחפצי-החברות, כמושגים וכנוף. מבלי שנתבקש הוא מוכן להרחיב את הדיבור גם על מה שנראה כפרט קטן ובלתי חשוב באותה שעה אך בעל חשיבות מרובה במארג הכללי של "היכל הכלים השבורים". כך, למשל, מתוודעים אנו לבניו ביה"ס המקצועי שבשכונת הבורים בירושלים לא רק מבחינת ההנהגה שלו אלא גם מבחינת עברו המסואר. שלו ושל הש"כונה כולה. על העתיד להתחולל בשכונה זו, כעבור זמן, אין המספר מדבר, כמוכן. אולם לקורא העתיד

נים של היום משמשים דבריו הכתירים של שחר כרקע נאות. מבחינה זו מובטחת לו לספר מידה של אקטואליות לאורך זמן. המחשבה, ששנים לא רבות עברו מאז שלטים, "זהירות — גבול לפניך" נשקפו מעבר לחלונות בירושלים, גראית מוורה. בלתי נהי פסת. כתחומים רבים אחרים במציאות חיינו המשי תנים והולכים במהירות מדהימה. ואם המציאות משתנה במהירות כזאת אין זה אלא טבעי, שאדם יוכה מפעם לפעם להתגלות לאורו הכי היר של הירח הירושלמי:

דוד שחר

במירקם הכסוף סיפרו הוויות אחרות כתיב ופעל ומעבר המהויות העקיבות הנגזרות על כלבוש הנראה-לעין של כוכבים וירח זהר וקמק זיהת והאנה אשר חלף כל כמישותם המשקפה את עצמיותם בלשון המראות והריחות והקולות והי טעמים והמגעים — שומר כל אדם על כור יי חודו וכולם ביחד על ההוד המלא והרענן הי חורר והרוחק והאריש והקדמון והנורא שי הנקי לב המסרין בו נליו עלינו ודרכו אל אשר מעבר לנו. (עמ' 102).

בקטע זה גם מסיים המחבר את הסיפור (בעמ' 217). בחיבת סיפור שלא התחיל. עמידת האדם מול המופלא. מול הסוד. מול המוות. מי שהמופלא הזה חורר ומשחקה אליו איננו יכול שלא לבוז ולקטנה אנוש. לבינוניותם של העסקנים. הבהולים לשרוד וה"אטומים לנוף. אבל דוד שחר איננו מצליף. הסא-טירה החברתית איננה ייעודו העיקרי. קשה להעלות על הדעת, שדוד שחר, יחבר, למשל, ספר שניגתי על מבקרים ספרותיים כדרך שעושים סופרים הרגיי שים מאד לביקורת. הוא איננו עורך חשבונות עם אויביו. משום כך אין לו גם צורך להיפרע מן הקיר בוך, למשל, שחביב על כמה מסופרינו, שהיו בו או חיים בו. בספר זה הקיבוץ עולה בהקשרים אחרים. לינה היא נינג'ה עושה היתה בקיבוץ עד שלא נקראה לסעוד את אמה החולה. בעיני חבריה מזורה היתה. בעוני אמת הקיבוץ אשם. במחלת-אבע"בי-הספרנית, שרצתה-בלילה-לעזרתה, מאשייר הקיבוץ כמקום שבו תאספה קובעת-את גורל הפרט, אנשינו עובדים אדמה ונונים חברה-חדשה. אך-כבר-בפתח-הספר-שומעים אנו על אחרון דן, המורה לאנגלית, שניסה במשך שנים לחיות בקיבוץ בנגב. שנים של סבל נוסני ורוחני. שנים של הקרבה שנטבעו בזכרון כ"תא-כית" סוהר צר ומחניק" (עמ' 11) לא מסני שכך חיש באותה תקופה אלא מחמת עיוותי-הרשמים.

אשר לעצם המעשה — היום כבר בושה היא להוציא מן הפה מלים אשר כאלה שמעלות ברלי-היודי-של-לנגוב על שפתיו של כל צעיר — כלומר: עבודת-הארמה, הפיכת המדבר לארץ פורחת ובעיקר הקמת קיבוץ, יצירת חברה חדשה ובריאה של אהונה ושל שיתוף ושל שושי יין ושל צדק מתוך רצונו החששי של כל אחד ואחד מן השותפים לה... (12). העובדה, שאהרן דן מנסה לממש ביצירתו את הידיאלים מעידה שלא נואש מהם. והמחבר עצמו איננו מלגלג עליהם אלא מקבלם כחלק מן המציאות הישראלית. כשכבה אחת מתוך העבר של ה"ארץ הזאה ההולכת ומשתנה ללא הרף. בנוף. בערי-ים. בלשון. המרכו נשאר, כמוכן, תמיד בירושלים. ההוויות העמוקות ביותר — זכרונות האני המספר מימי ילדותו ונעוריו. והאני המספר הוא הציר שסביבו בינו טובבים הגיבורים השונים. לרצונו הריהו מעי מיד לפנינו סיפור בלשי, שסופו מוסר השכל לאור יי. לרצונו הריהו נתפס להרהור בלשני על גלגול לן של מלים. לרצונו הריהו מתרומם מעל לכאן ול-עכשיו אל עבר מתוות קסומים. מידת העוצמה משי חנה והולכת ועמה תשומת-הלב לאמצעי ההבעה, שפה ושם מגיעים אל סף הרישול. עם זאי העולם שמע-מיד שחר הוא כה מלא וגדוש עד כי אפשר למחול לו על משוגות ומעידות במהלך הכתיבה. בהצטרפו אל מסעה של נינג'ה מעולם היש אל האין מקבלים כל היצורים הזוכים למגע כלשהו עמה להארת חסר. החולה, הפגום, המעוות, המכוער, המיוסר, המקנא — כל אלה, שאצל סופרים מסוימים הסייה המציאות, נעשים כאן, בראש ובראשונה, אנושיים יותר. למן רווח הזקנה ועד לבחור מחברה קדישא. למן הספרנית ועד לבחורי, "בעל-אל". לרבות הגמד מן הי דוכן למימכר ההגרלות. לא חסרים תיאורים ריאליסטיים, המאירים פינות של צער, שפלות ועלבון, אך מעל לכל אלה מרחפת רוחו של מי שמבקש להטי עים אותנו מטעמה של נינג'ה. לא מספר שמבקש להשאיר אותנו בשלבי ההתבררות הנצחית שלו אלא מספר חכם, בוגר, שהוסף את סיפורי התבררותו ל"נישאי משמעות אוניברסלית. עד כאן על פרק נינג'ה.